

Вивчений і узагальнений історичний досвід підказує можливості вирішення сучасних проблем кооперативного будівництва. Йдеться, зокрема, про позитивне налаштування громадськості, довіру до колективних засад розв'язання проблем життєдіяльності, створення специфічних соціальних характеристик інтелігенції, які дали б можливість їй відіграти роль ідеолога й організатора кооперативного життя, подолання економічного опору з боку приватновласницького середовища, інші неприйнятні для кооперації тенденції.

В одинадцятому розділі „У міжнародному кооперативному русі“ автори основну увагу зосередили на участі українських кооператорів у діяльності міжнародних кооперативних структур. Вони наголошують на потребі проведення широких наукових досліджень, які дадуть можливість на якісно вищому рівні формувати інтеграційну політику української кооперативної системи та ефективніше визначати стратегію і тактику розвитку споживчої кооперації в умовах глобалізації.

Реалізацію таких програм досліджень доцільно здійснювати спільно з європейськими кооперативними інституціями із залученням коштів технічної допомоги Євросоюзу.

Без перебільшення зазначимо, що назване видання має також енциклопедичний характер. Воно містить величезний, переважно вперше використаний фактологічний матеріал, оригінальні документи різних часів, біографічні характеристики найвидатніших кооперативних діячів, 650 світлин, 36 рисунків і 165 таблиць, іменний і географічний покажчики.

Загалом написане монографічне дослідження „Споживча кооперація України: від зародження до сьогодення“ відзначається високим науковим рівнем, доброю літературною мовою й містить оригінальне художнє оформлення. Це, без перебільшення, — помітне явище у вітчизняній та світовій історико-економічній науці.

Олег КУПЧИНСЬКИЙ

Проект на два десятиліття

Географічна комісія НТШ від 2000 р. реалізує два видавничі проекти. Це часопис „Історія української географії“ (виходить двічі на рік у Тернополі) та „Постаті українського землезнання“.

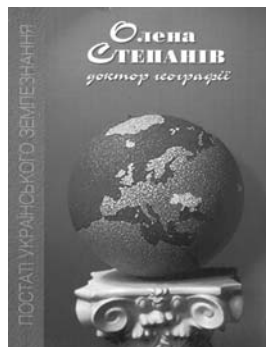
„Постаті...“ — це підготовка і друк 20-томної збірки праць визначних українських географів, які зробили вагомий внесок у національну науку, здебільшого маловідомих або й незаслужено забутих. Цей проект здійснюється під орудою д. чл. НТШ, заслуженого професора Львівського національного університету ім. І. Франка Олега Шаблія.

Проект передбачає видання 20-ти книг, кожна з яких присвячена одній особистості. Вже опубліковані томи Опанаса Ващенка (2000), Івана Тесли (2001), Олени Степанів (2002), Валентина Садовського (2003), Антона Синявського (2003), Каленика Геренчука (2004), Мирона Дольницького (2005), Петра Цися (2006), Володимира Кубійовича (2006), Степана Рудницького (2007), Володимира Геріновича (2008), Юрія Полянського (2010), Григорія Величка (2012). До друку готується 14-та книга „Доктор географії Володимир Огоновський“ (2013). 15-та книга буде присвячена історикові та географу Миронові Кордубі (2015).

Йдеться головню про вчених, які працювали переважно у ХХ ст., тобто у період складного становлення та ще складнішого процесу розвитку модерної національної географічної науки. У багатьох випадках „забуття“ деяких із

них пов'язане з їхньою національно свідомою позицією як громадян і науковців — переважно членів НТШ (Г. Величко, С. Рудницький, В. Герінович, В. Кубійович, В. Садовський, А. Синявський тощо). Більшість з названих учених — вихідці із західноукраїнських земель. Та й такі т. зв. східняки, як В. Садовський, В. Геренчук, П. Цись, А. Синявський, О. Ващенко, прямо або опосередковано пов'язані з Галичиною — працювали чи тимчасово жили у Львові. Наприклад, визначний український економіст, соціолог, економіко-географ і політичний діяч Валентин Садовський (1876—1947) — двічі міністр в урядах Центральної Ради, — працював у Львові як емігрант (1922—1926), був співавтором „Атласу України і сумезних країв“ (1937) за ред. В. Кубійовича, підтримував тісні наукові стосунки з ученим. Багато з них були репресовані, в т. ч. розстріляні або померли у тюрмах ГУЛАГу (С. Рудницький, В. Садовський, Г. Величко). Доля в'язнів ГУЛАГу чекала і Ю. Полянського, М. Дольницького, В. Кубійовича та І. Тесли, якби вони вчасно не перемістилися наприкінці війни на Захід. А доля О. Степанів — героїні визвольної боротьби і вченої-географа — відома всім.

Слід наголосити, що особливо працездатний процес підготовки матеріалів до кожної книги: пошуки текстів праць, біографії учених, оцінка їх внеску в українську модерну географію, а також, що головне, підбір наукових, а то й науково-популярних праць, їх редагування (передовсім наукового) та ін.

Кожна книга поділена на кілька частин. Дві головні: біографічний нарис про вченого і його наукові праці. Звичайно, в кожній з них є нюанси структурного і змістового характеру, залежно від об'єкту біографій учених чи тематики їхніх наукових праць.

Кожен том починається вступним словом чи передмовою відповідального редактора. Завдання його — лапідарно розкрити місце вченого, якому присвячена книга, в історичній схемі модерної української географії:— зародження—становлення—розвиток. Так, наприклад, підкреслено, що Г. Величко був першим географом-українцем, доктором філософії на стадії зародження новітньої національної географії; а С. Рудницький започаткував етап її становлення, вивів її теорію і методику на широкі європейські простори; О. Степанів, І. Тесля та В. Кубійович (останній особливо своїм „Атласом“ та „Географією“) завершили етап її становлення; В. Садовський економізував антропогеографію, розробив теоретичні основи економічної географії, а С. Рудницький, В. Геринович, А. Синявський та М. Дольницький обґрунтували місце географії у системі наук, її структуру, об'єкт, предмет і методи дослідження та ін.

Мало не кожний з географів зробив внесок не лише в теорію своєї науки, але й у країнознавство, особливо географічне українознавство, краєзнавство і, що дуже цінне, в шкільну географію.

Для початку ХХ ст. і навіть у 20—30-х роках актуальною проблемою українознавства було наукове обґрунтування України як феномена на фізико-, етно-, економіко- і політико-географічній карті світу та Європи. Тут ішлося про територію і межі майбутньої національної держави. Цю проблему розв'язали С. Рудницький (монографія „Українська справа зі становища політичної географії“, 1923), В. Геринович (частина книги „Економічна географія України“, 1920), М. Дольницький (стаття „Україна як географічна індивідуальність“, 1931), В. Кубійович (знаменита книга „Географія українських й сумежних земель“, 1938, 1943) та ін.

Підготовка і видання підручників та навчальних посібників для початкової (народної), середньої (загальноосвітніх шкіл і гімназій) та найвищих шкіл,— все це було прерогативою мало не усіх названих учених. І не лише з географії України, але й країн світу (А. Синявський, Ю. Полянський, В. Садовський). Додамо, що більшість з них мало не все життя працювала у сфері освіти.

У першій частині кожної книги подано різні аспекти життєвої і творчої біографії вченого. Тут і життєпис — місце народження, інформація про батьків, про соціальний статус, віросповідання,

місце навчання, здобуття вищої освіти. Здійснено періодизацію життєпису кожного вченого.

Але основне — характеристика творчого доробку дослідника, його внеску у національну і світову географічну науку. Аналіз творчих біографій свідчить, що українські вчені прискорено пройшли період становлення своєї науки на підставі освоєння й подальшого розвитку модерної європейської географії кінця ХІХ — початку ХХ ст. Зробили внесок у розвиток мало не в усі галузі вже тоді дуже диференційованої цієї науки: у загальну й описову (регіональну), у фізичну й економічну географію, у методику досліджень і картографію. До речі, вони пришвидшили і становлення національної картографічної науки та практики (тут слід згадати надзвичайно цінні „Атлас України й сумежних країв“ (1937) під орудою В. Кубійовича та інших учених і видану С. Рудницьким у Відні (1918) велику фізичну карту України („від Сяну до Дону“ і навіть по Волгу, де жили у розселенні українці).

Закінчується розділ короткою хронологічною таблицею біографії вченого.

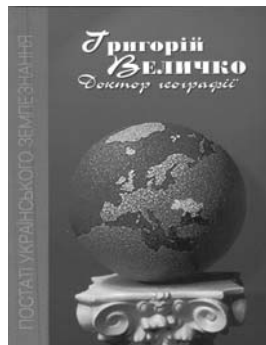
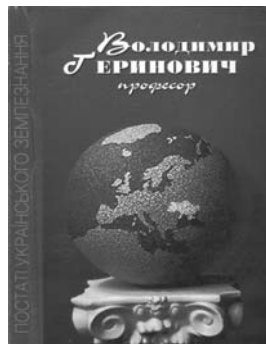
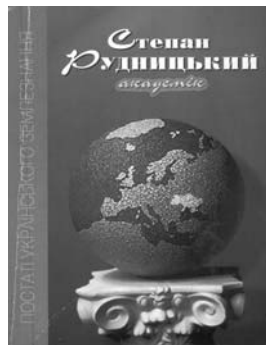
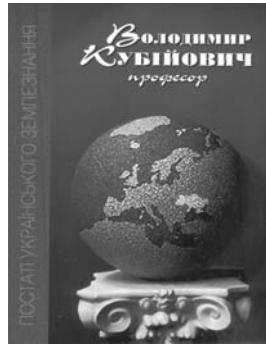
Основне у цьому проекті є представлення у ньому найважливіших наукових, науково-методичних і науково-популярних праць українських учених-географів. Уже відзначалося, що це передовсім праці з теорії географії. Зокрема, у книзі „Академік Степан Рудницький“ повністю подана його велика праця „Нинішня географія“ (1905), якою започатковано теоретичний фундамент національного землезнання (проблема об'єкта і змісту науки, її меж, дослідження законів і закономірностей явищ та процесів на земній поверхні, проблеми простору і часу в географії, принципові риси й етапи розвитку, методика географічних досліджень).

Так сталося, що більшість західно-українських географів першої половини ХХ ст. була антропогеографами, тобто вивчала економічну, політичну і демогеографію України чи її частини. Тому в окремих томах передовсім публікуються їхні статті чи частини монографій з географічного українознавства — суспільного, а не природничого напрямку. Зрозуміло, що серед географів другої половини ХХ ст. уже був поширений фізіоцентризм (К. Геренчук, П. Цись).

Заслужують на увагу опубліковані праці також із географічного краєзнавства. Оригінальними є обширний твір В. Кубійовича „З антропогеографії Нового Санча“ (1927), краєзнавчий нарис О. Степанів „Крим — ключ Чорного моря“ (1943), статті В. Гериновича

(наприклад, „Кам'янець-на-Поділлі“ чи „Наші Товтри“), науково-популярні праці М. Дольницького „Як постала найбільша пустеля світу?“ та ін.

Зазначимо, що в окремих томах подані наукові праці з демогеографії, зокрема етногеографії і

особливо з нової для цього часу геурбаністики — наукової дисципліни з географії міських поселень. Це праці В. Кубійовича, Г. Величка („Географічні умови розвитку міст в Україні“, 1930), М. Дольницького („Селитьба міського типу на Підкарпатській Русі“, 1924) і особливо О. Степанів („Сучасний Львів“ (1943). Ці та інші роботи учених з українознавчої тематики опубліковані у відповідних томах.

Мало не в кожному томі подано в окремому розділі наукові публікації про вченого і рідше — спогади про нього близьких чи знайомих. Так, про В. Кубійовича залишилися спогади А. Жуковського, З. Слоти, Р. Колісника, І. Стебельського, А. Шуляра. А про Григорія Величка — одного з перших дійсних членів НТШ (від 1899 р.) і його родину, наприклад, цікаво розповідають Л. Волошина та Я. Гнатюк.

У кожному томі представлено бібліографію наукових праць ученого і публікацій про нього.

У підготовці кількох книг із цього проєкту брали участь науковці не лише Львівського, але й Чернівецького національного та Тернопільського педагогічного університетів — Й. Свинко, В. Руденко, С. Кукурудза, І. Ковальчук.

Оформлення книг проєкту однотипне, але колористично розмаїте: на обкладинці, крім назви книги (наприклад, „Академік Степан Рудницький“), представлено символ географії — Земну кулю, яка тримається на давньогрецькій колоні з коринфським ордером. Художник — Ігор Дикий.

У кожній книзі є вклейки на крейдяному папері. Це фотографії, карти, рідше — рисунки пера і пензля О. Шаблія. На початку кожної книги поміщено портрет ученого, якому присвячена книга.

Таким чином, Географічна комісія НТШ розпочала добру і потрібну справу щодо підняття з небуття історичного доробку української географії на етапі її становлення — переважно у першій половині ХХ ст.

Олександра ВІСЬТАК

Августин Баб'як. Подвиг Митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920—1923) і його взаємини з урядом Польщі.— Тренто; Больцано, 2013.— 238 с.

Діяльність Митрополита Андрея Шептицького впродовж багатьох десятиліть досліджують не тільки українські історики Церкви і не лише його симпатисти. Навіть відверті противники не можуть заперечити вагомої ролі діяльності Шептицького для розвитку української Церкви зокрема і для всього народу. Серед науковців, які серйозно вивчають духовну спадщину цього Титана Духа,— доктор отець Августин Баб'як, дійсний член Західноєвропейського крайового НТШ.

Повне духовного героїзму і національного патріотизму життя Митрополита Андрея є надзвичайно великим і цікавим полем для серйозних історичних досліджень. Будучи борцем за свободу, він мужньо відстоював Богом дане право свого пригнобленого народу на духовну та національну незалежність. Своє життя він поклав на його жертвник і ні на мить, навіть у найважчі часи переслідувань, приниження та хвороби, не шкодував про свій вибір.

Митрополит на повен голос заявив про своє повернення до Церкви прабатьків, про те, що є українцем. На таке могла відважитися тільки високошляхетна, глибокодуховна та патріотична, надзвичайно смілива особистість. Польський граф, який заявив про своє повернення до українських коренів, що у середовищі тогочасної польської аристократії та багатій буржуазії сприймалося як опускання „до хлопства“, ставив себе поза законами того суспільства. Він поставив на кін титул, маєтності, адвокатську освіту, на здобутті котрої наполягав батько, і ступив на всипаний камінням і зарослий терням шлях до відродження свого народу і Церкви: народу приниженого, народу обкраденого, народу позбавленого державности

сильними ворожими сусідами, які, скориставшись нездатністю і незрілістю його верховників, залишили за ним лише право на злиденне існування, виснажливий труд і напівголдну смерть. Йому відібрали навіть право молитися рідною мовою, за рідним звичаєм виховувати і навчати дітей. Українець в тому часі не мав права на високооплачувану працю, на навчання у вищій чи навіть професійній школі, якщо він не задекларував себе католиком у латинському обряді, що у Польській Республіці означало визнати себе поляком.

Під час цього важкого для українців історичного періоду польський граф Роман Марія Шептицький називає себе одним із небагатьох патріотів того страдницького народу і стає на його захист.

Зі спогадів матері Софії (з Фредрів) довідуємося, що уже в дев'ятирічному віці він заявив про своє бажання стати греко-католицьким священиком, належати до Василіянського чину, чим дуже здивував рідних, які сповідували латинський обряд. Таке незвичайне для малої дитини рішення вразило батьків і вони його сприйняли як провидіння Господнє. Першою підтримала сина мати.

Підростаючи, хлопець міцнів у своїх переконаннях і у двадцятирічному віці вступив новиком у Добромильський василіянський монастир, де після постригу прийняв ім'я Андрей.

Одним із поштовхів до глибокого вивчення життєвого і пастирського подвигу митрополита Шептицького, за словами самого дослідника, є занадто довгий термін процесу беатифікації кир Андрея, розпочатий ще 1955 р. Він присвятив своє життя відродженню приниженої Церкви — Церкви свого знедоленого народу. Силою своєї віри утверджував її значення далеко поза межами провінційної